

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З КУРСАНТАМИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ МВС УКРАЇНИ

Успішне вирішення відповідальних завдань, які покладені на органи внутрішніх справ в Україні Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, залежить від ефективності організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України. Одним з найважливіших завдань підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ України є виховання професійно й особистісно зрілих фахівців, здатних до самостійного вирішення проблем, самовизначення, творчого саморозвитку та спроможних виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні.

У Положенні про організацію виховної роботи з особовим складом органів внутрішніх справ України, затвердженим Наказом МВС України від листопада 2003 р. № 145825 зазначено: “Виховна робота з особовим складом органів внутрішніх справ України – це комплекс організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення формування і розвитку в працівників особистої відповідальності за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, вірності Присязі, дотримання Кодексу честі, Етичного кодексу працівника органів внутрішніх справ України, високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, державного світогляду, засвоєння морально-етичних норм поведінки тощо” [6]. Метою виховної роботи є цілеспрямоване формування правосвідомості та особистісних якостей працівників органів внутрішніх справ України відповідно до загальнолюдських, національно-патріотичних, морально-етичних норм і вимог служби.

Перехід до ступеневої освіти у вищих навчальних закладах поставив нові завдання з організації виховної роботи з курсантами, а саме: підвищення рівня професійно спрямованого виховання курсантів, які могли б самостійно та активно діяти як у навчальних, так і в умовах майбутньої оперативно-службової діяльності.

Мета статті – узагальнити теоретичні наукові основи організації виховного процесу з урахуванням нових поглядів на особистість та професіоналізм випускників вищих навчальних закладів МВС України.

Виховний процес майбутніх працівників органів внутрішніх справ відбувається в навчальних закладах системи МВС, де з першого дня починається адаптація курсантів до умов служби та навчання. На цьому етапі велика роль належить правильному вибору форм і методів педагогічного впливу на курсантів.

Процес адаптації курсантів до навчання та служби у вищих навчальних закладах МВС України в наукових працях розглядається з урахуванням особливостей професійної діяльності в органах внутрішніх

справ (В.В. Конопльов, В.М. Павлушенко та ін.) і напряму підготовки фахівців (Г.І. Васильєв, О.В. Іванова та ін.).

Г.І. Васильєв визначає, що педагогічний процес, спрямований на адаптацію курсантів до умов служби та навчання, буде ефективним, якщо: ВНЗ забезпечуватиме поетапну навчально-виховну роботу за всіма видами адаптації з урахуванням адекватних кожному з них провідних факторів, педагогічних функцій і умов; реалізуватиме в навчально-виховному процесі індивідуально-орієнтований та диференційований підходи відповідно до типу професійної орієнтації особистості курсанта; складовою навчально-виховного процесу стане система емоційно-позитивного стимулювання діяльності курсантів першого курсу.

В.В. Конопльов розглядає процес професійної адаптації як багатокомпонентну складову. Ефективність адаптації визначається сукупністю адаптації до умов діяльності, відносин з керівництвом, змісту діяльності, колективу працівників; прийняття колективом молодого працівника; сприйняття його керівництвом та наставниками. Крім того, визначено критерій успішності процесу професійної адаптації – адаптованість особистості, тобто сукупність якостей молодого працівника, які зумовлюють темп і ступінь особистісної перебудови [2].

Заслуговує на увагу дослідження теоретичних і методичних засад професійного розвитку, становлення та професійної готовності майбутніх працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України (О.В. Бикова, Є.Г. Запорожцев, М.М. Козяр, О.М. Тогочинський, О.І. Федоренко, М.О. Чміль, Г.Х. Яворська та ін.).

О.В. Бикова досліджувала зміст, основні компоненти, принципи та педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони. Автором визначено наявність професійно важливих якостей у курсантів і способи їх активізації з урахуванням індивідуальних особливостей, схильностей та здібностей; шляхи формування особистісних якостей курсантів на основі їх інтересів і здібностей; умови впровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій, а також управління процесом формування означеної готовності на основі принципів авторитету, субординації, креативності та комунікативності.

Є.Г. Запорожцев, досліджуючи психологічні чинники ефективності управлінської діяльності та формування психологічної готовності до управлінської діяльності в системі МВС України, створив програму формування означеної готовності. Дослідником визначено, що завдання, які стоять перед ОВС, вимагають підвищення ефективності їх діяльності, зокрема шляхом застосування психологічних знань фахівцями-управлінцями. Останнього можна досягти лише за умови належної професійної психологічної підготовки керівних кадрів МВС на засадах розробки та впровадження професіограм (психограм) і формування в них професійно значущих якостей, специфічних для управлінської діяльності. Автором визначено принципи професійно-психологічного відбору та професійно-

психологічної підготовки управлінців у зв'язку зі специфікою виконуваних управлінських функцій (екстремальність, складність імовірних рішень, насиченість соціальними контактами, публічність тощо) [1].

М.М. Козяр теоретично обґрунтував сутність відповідальності майбутнього фахівця пожежної охорони як свідомої, стійкої, динамічної системи ставлення особистості до різних сфер суспільного життя, яка виявляється в активній діяльності, спрямованій на професійне та духовне вдосконалення, творче, результативне виконання своїх обов'язків; розкрив психологічні механізми її формування; визначив педагогічні умови, зміст, форми, методи виховання цієї якості в курсантів і запропонував практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу виховання відповідальності курсантів. У дослідженні зроблено висновок, що ефективність виховання відповідальності в майбутніх фахівців пожежної охорони забезпечується завдяки усвідомленню ними особистісної та суспільної значущості майбутньої професії, зростанню та поглибленню інтересу до процесу й результатів підготовки до практичної діяльності.

О.М. Тогочинський визначив психолого-педагогічні умови виховання моральних орієнтацій у майбутніх офіцерів внутрішніх військ, а саме: посилення спрямованості педагогічного процесу на розвиток моральних орієнтацій курсантів; здійснення виховного процесу на діагностичній основі з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку морально-ціннісних орієнтацій курсантів; використання засобів емоційного впливу на розвиток моральності курсантів; урахування у виховному процесі психологічних механізмів розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості. У дослідженні запропоновано методику розвитку моральних орієнтацій у курсантів в умовах інформаційно-комунікативного середовища.

О.І. Федоренко визначила теоретичні, методологічні та правові засади підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ до соціальної й виховної роботи з підлітками; розробила критерії, показники та рівні готовності майбутніх працівників міліції до соціальної й виховної роботи з підлітками; розробила й експериментально перевірила модель підготовки майбутніх працівників ОВС до соціальної та виховної роботи з підлітками; визначила зміст підготовки, етапи здійснення, методи, форми та умови її ефективної реалізації [4].

М.О. Чміль, досліджуючи проблему вдосконалення шляхів та засобів професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ, визначив взаємозв'язок між індивідуально-психологічними якостями працівників ОВС, їх успішністю у стрільбі й рівнем психологічної готовності до застосування табельної вогнепальної зброї. Автором розроблено й експериментально перевірено методику та практичні рекомендації з удосконалення психологічної підготовки працівників ОВС до формування їхньої психологічної готовності до застосування табельної вогнепальної зброї [3].

Г.Х. Яворська обґрунтувала сутність, зміст, структуру та критерії соціально-професійної зрілості курсанта – майбутнього офіцера міліції; педагогічну модель формування соціально-професійної зрілості особистості майбутнього офіцера міліції, що являє собою взаємозалежність, взаємозумовленість та взаємозв'язок імперативно-інформаційного, соціально-діяльнісного й індивідуально-регулятивного блоків. Крім цього, розроблено та експериментально перевірено методику поетапного формування соціально-професійної зрілості особистості майбутнього офіцера міліції в процесі професійної підготовки, що охоплює такі етапи: професійного самовизначення й адаптації, самоідентифікації та самоактуалізації [5].

Низку наукових досліджень присвячено проблемі підготовки працівників органів внутрішніх справ до спілкування в умовах оперативно-службової діяльності (М.М. Ісаєнка і М.С. Ковалю).

М.М. Ісаєнко, досліджуючи професійно-комунікативну підготовку курсантів вищих закладів освіти МВС України, уперше визначив сутність і структуру феномену “комунікативні вміння працівника міліції”, які, на нашу думку, є складовою їх комунікативної культури, розкрив принципи та розробив методику формування комунікативних умінь у курсантів. Автором визначено й апробовано педагогічні умови ефективного формування комунікативних умінь у майбутніх працівників міліції, а саме: цілеспрямована підготовка курсантів до оволодіння комунікативними вміннями з використанням спецкурсу, різноманітних форм навчальної діяльності; залучення курсантів до спілкування, наближеного до реальних умов правоохоронної діяльності, що передбачає активне використання комунікативних умінь у різноманітних ситуаціях службової діяльності працівника міліції; розвиток творчого потенціалу курсантів у процесі науково-дослідної роботи; критеріальний підхід до діагностики сформованості комунікативних умінь курсантів, який дав змогу своєчасно визначити оптимальні шляхи та способи їх формування й корегування.

В.П. Барковський досліджував формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції. Комунікативна культура визначається автором як невід’ємна складова професійної майстерності працівників кримінальної міліції, їх здатності ефективно вирішувати складні питання боротьби зі злочинністю; як складне духовно-педагогічне утворення особистості, що охоплює усвідомлені соціальні норми професійного спілкування, розвинені психологічні механізми організації комунікативної взаємодії, а також апробований досвід самоорганізації професійного спілкування. У дослідженні визначено основні функції комунікативної культури працівників кримінальної міліції: ціннісно-орієнтаційну, пізнавальну та креативну. Вони дають змогу правоохоронцям враховувати правові, морально-етичні, естетичні норми професійної діяльності, одержувати, аналізувати й узагальнювати оперативну інформацію, а також генерувати творчі ідеї й рішення, розробляти конкретний зміст боротьби зі злочинністю та реалізовувати

його на технологічному рівні. У дослідженні доведено, що ефективне формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції можливе за таких педагогічних умов: набуття курсантами навчальних закладів МВС необхідних знань про професійне спілкування працівників кримінальної міліції; використання в процесі комунікативної підготовки майбутніх працівників кримінальної міліції освітньо-виховних можливостей різних видів інформації (соціальної, наукової, художньої); розвиток у курсантів комунікативних умінь, зумовлених змістом та особливостями професійної діяльності працівників кримінальної міліції; впровадження на практиці найважливіших способів організації професійного спілкування майбутніх працівників кримінальної міліції.

М.С. Коваль розробив методику формування в майбутніх офіцерів пожежної охорони індивідуального стилю спілкування, а також концептуальної моделі когнітивно-ціннісної детермінації індивідуально-стильових особливостей їх професійного спілкування; визначення психолого-педагогічних умов управління процесом формування індивідуального стилю професійного спілкування у курсантів.

Питанням професійної правової свідомості, правової та педагогічної культури майбутніх працівників органів внутрішніх справ присвячені дослідження В.О. Безбородого, В.І. Зеленого, О.В. Косаревської, А.С. Морозова.

В.О. Безбородий досліджував педагогічні умови формування професійної правової культури керівників ОВС як складової їхньої професійної підготовки. На основі зв'язку між професійною правовою культурою керівника і його управлінською діяльністю автор доводить, що формування професійної правової культури керівників органів внутрішніх справ у процесі управлінської діяльності буде ефективним лише за педагогічних умов, адекватних специфіці службової діяльності конкретного керівника, а саме: запровадження професійно-педагогічного відбору працівників на керівні посади, оптимізація їх професійно-педагогічної підготовки, забезпечення професіоналізації самовдосконалення.

А.С. Морозов вивчав процес правового виховання майбутніх працівників міліції. Дослідником розроблено теоретичну модель формування правової культури в курсантів вищих навчальних закладів МВС, визначено основні напрями й форми навчальної роботи, спрямовані на збагачення курсантів правовими знаннями, розвиток умінь і навичок, їх практичне використання. Передача курсантам правового досвіду шляхом використання в педагогічному процесі інформаційно-тематичних блоків, спрямованих на розкриття соціально-культурологічних, юридичних і психолого-педагогічних аспектів правових відносин, а також розвиток правової активності майбутніх працівників міліції та оволодіння ними способами сприймання, оцінювання, творчої інтерпретації явищ правового змісту на основі діалогічної організації навчально-виховного процесу у вищій юридичній школі, забезпечили успішне формування правової культури в майбутніх працівників міліції.

О.В. Косаревська, досліджуючи процес формування професійної правової свідомості курсантів на початковому етапі навчання в освітньому закладі МВС України, конкретизувала сутність, специфіку та функціональну структуру професійної правової свідомості як складного новотвору особистості курсанта, що виявляється в особливостях ставлення, відображення, розуміння й орієнтування його в соціально-правових ситуаціях і проектування способів їх перетворення на юридично доцільні у плані профілактики злочинів і дотримання правопорядку, збереження законності та здійснення правового регулювання суспільних відносин. Дослідником визначено педагогічні умови ефективного формування професійної правосвідомості курсантів: деонтологічна спрямованість змісту фахових навчальних дисциплін, розкриття їх значущості щодо усвідомлення сутності й специфіки здійснення функцій правоохоронної діяльності; організація навчально-пізнавальної діяльності курсантів в активному інтелектуально-мовленнєвому та пошуковому режимі, що моделює ціннісно-сміслову сферу професійного спілкування колективу правоохоронного органу; оновлення форм позааудиторної виховної роботи, що спонукає курсантів до здійснення своїх практичних професійних дій як суб'єктів правової системи суспільства.

Проблему розвитку педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України було досліджено В.І. Зеленим. Педагогічна культура визначена ним як складне інтегративне соціально-психологічне утворення, яке характеризується ступенем володіння педагогічною теорією й практикою, досвідом виховання та навчання підлеглих, розвитком особистості офіцера як педагога. Ефективний розвиток педагогічної культури здійснювався автором шляхом удосконалення знань молодих офіцерів у галузі педагогічної культури, систематичного формування в них умінь і навичок педагогічної культури, організації позитивного впливу службового мікросоціального середовища на розвиток їхньої педагогічної культури.

Висновки. Таким чином, аналіз досліджень у галузі педагогіки, загальної та юридичної психології дає підстави стверджувати, що питанням удосконалення професійної підготовки, форм і методів підготовки працівників органів внутрішніх справ МВС України приділяється увага. Але, на наш погляд, у наукових дослідженнях не набула відображення проблема організації виховної роботи з майбутніми працівниками органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України як цілеспрямована система виховання професійно орієнтованої особистості працівника органів внутрішніх справ.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є розробка системи, форм та методів професійно орієнтованого виховання курсантів у вищих навчальних закладах МВС України.

Література

1. Запорожцев Є.Г. Психологічні особливості діяльності керівника органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Є.Г. Запорожцев.

2. Коноплев В.В. Психологическая адаптация курсантов вузов МВД Украины к деятельности подразделений криминальной милиции : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / В.В. Коноплев ; Национальная академия внутренних дел МВД Украины. – К., 1999. – 16 с.
3. Чміль М.О. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до застосування табельної вогнепальної зброї : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / М.О. Чміль ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 20 с.
4. Федоренко О.І. Підготовка майбутніх працівників органів внутрішніх справ до соціальної та виховної роботи з підлітками : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.І. Федоренко ; Луганський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – 44 с.
5. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Г.Х. Яворська ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 479 с.
6. Про організаційно-нормативне забезпечення виховної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 25.11.2003 р. № 1458.

ЧОРНА Т.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

“В умовах ринкової економіки, – зауважує Н.В. Наєнко, – особливо важливі питання безперервної професійної освіти, що забезпечує формування особистості фахівця, який характеризується потребою в постійному самовдосконаленні, поповненні своїх знань, умінь, освоєнні нових технологій, а це приводить до підвищення професійної компетентності суб’єкта, яку розуміємо як володіння особистісною освітою (діалектично сполучуваною системою професійних знань, умінь і особистісних якостей, що є професійно значущими) та як єдність теоретичної і практичної підготовленості до результативної професійної діяльності” [2].

Поняття компетентності пов’язано, насамперед, саме з діяльністю, із здатністю виконувати певні професійні дії, в основі якої лежать необхідні професійні знання й уміння. Компетентність поєднує знання та здатність безпосередньо застосовувати їх у професійній діяльності [1]. Компетентність передбачає наявність у людини внутрішньої мотивації до якісного виконання своїх професійних завдань, а також професійних цінностей. Компетентний фахівець виходить за рамки наочної галузі своєї професії, має певний творчий потенціал саморозвитку, що доводить актуальність проведеного дослідження [2].

Проблема формування готовності майбутніх учителів до різноманітних видів діяльності була предметом дослідження багатьох учених (А. Алексюк, І. Богданова, А. Богуш, О. Головацька, С. Гончаренко, І. Зязюн, Д.Іванова, Е. Карпова, О. Кіліченко, Н. Кічук, І. Ковальчук, З. Курлянд, В. Мирошніченко, Г. Нагорна, Р. Хмелюк, О. Цокур, О. Яцій та ін.) [4].

І.Г. Галяміна вважає, що індивідуальна “компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання та вміння при вирішенні професійних завдань у різноманітних галузях – як у конкретній галузі знань, так і в